

Əsərlərində yaşayan rəssam

Zaman keçdikcə XX əsr Azərbaycan incəsənətini yaran, onun formalaşmasında, ideya və bədii baxımdan zənginləşməsində, məzmunca yenilənməsində böyük əməyi olan rəssamlarımızın sənətinin qədrini daha çox bilir. Belə sənətkarlarımızdan biri də Maral Rəhmanzadədir. O elə bir nəci bəndə insan, istedadlı fırça ustası idi ki, sənətinin dəyəri sözün əsl mənasında günün-gündən artır. Elə Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində həm əsərlərinin, həm də özünün gözəlliyi ilə insanları heyran qoyan Maral xanım Rəhmanzadənin 100 illik yubiley sərəgisinin keçirilməsi bunu bir daha təsdiqləyir.

Onun 100 illik yubileyinə həsr olunmuş sərəginin keçirilməsi məsələsi Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən hələ 2015-ci ildə planlaşdırılırdı. Sərəgide rəssamın çoxşaxəli yaradıcılığının bütün istiqamətləri yığcam, lakin bütünlüklə göstərilməli idi. Buna görə də Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin, Azərbaycan Dövlət Rəsm Qalereyasının, həmçinin rəssamın ailə kolleksiyasının başdan-başə nəzərdən keçirilməsinə ehtiyac vardı. İlk baxışda sadə görünən bu işin arxasında əslində son dərəcə məsuliyyətli seçim aparmaq, qərar qəbulu lazım gəlirdi. Elə ola bilərdi ki, sərəgiyə gələn tamaşaçı sevimli rəssamın yaradıcılığının bütün sahifələrini görə bilməsin. Digər tərəfdən də 100 illik yubiley axı cəmi bir dəfə olur. Sərəgide nümayiş olunan qrafika və rəngkarlıq nümunələri, ekspozisiyanın düşünölmüş şəkildə düzgün tərtibatı deməyə əsas verir ki, yaradıcı komanda işin öhdəsindən uğurla gələ bilmişdi.

Maral xanımı tanıyanlar və ya sənəti ilə maraqlananlar artıq bilir, lakin bəlkə onun barəsində ilk dəfə bu məqalədən bilgi almaq istəyənlər üçün qeyd edək ki, tanınmış rəssam 23 iyul 1916-cı il tarixində Bakının Mərdəkan kəndində, zərgər ailəsində dünyaya göz açdı. Kiçik yaşlarından öz çevrəsində, xüsusən ailəsində milli adət-ənənələrə, bədii yaradıcılığa dərin bir maraq görür. Atasının hazırladığı zərgərlik məmulatları, nəəsinin toxuduğu xalçalarda yaşayan milli ornamentlər, xalqımızın yaddaşından süzölüb gələn neğmələr onda incəsənətə qarşı xüsusi həvəs oyadı. Bu həvəs onun zərif qəlbində yer tutaraq gələcək rəssamın incə marağına, daha sonra isə sənətinə çevrildi.

M.Rəhmanzadə Bakı Rəssamlıq Texnikumunu bitirdikdən sonra 1934-cü ildə V.I.Surikov adına Moskva Dövlət Rəssamlıq İnstitutuna daxil oldu. Moskvada oxuduğu illərdə P.Pavlov, N.Radlov, M.F.Şemyakin,

D.Moor, B.Favorski, A.Kraçenko kimi istedadlı simalardan rəssamlıq sənətinin sirlərini öyrənib. 1938-ci ildə Ümumittifaq Kənd Təsərrüfatı sərəgisində Azərbaycan pavilyonunun tərtibat işləri ilə bağlı Bakıya gəlmiş L.Bruni və V.Qoryayevlə birlikdə müxtəlif bölgələrə səfər edərək respublikamızın gözəl təbiətini gələcək əsərlərinin daimi mövzusu seçib. Lakin onun həyat hekayəsinin həmin illərə təsadüf edən sahifələri ölkəmiz, nəinki təkə Azərbaycan, eləcə də bütün başəriyyət və Sovet İttifaqı üçün dəhşətli hadisələrə üst-üstə düşmüşdü. Bir yanda faşizm təhlükəsi dünyanı çulğamaqda, digər tərəfdən Stalin repressiyası, aclıq və yoxsulluq öz amansızlığı ilə insanların başı üzərini qaranlıq dumanə bürümüşdü. Minlərlə həmyaşıdı kimi Maral Rəhmanzadə də Böyük Vətən müharibəsinin gətirdiyi fəlakət və ağır-acıları öz şəxsi həyatında, təleyində hiss edir. Onun atası Yusif kişi də 1941-ci ildə həbs olunduqdan və Daşkəndə sürgün ediləndən üç ay sonra tif xəstəliyindən dünyasını dəyişir. Sonra əmisi Nargin adasında öldürülür, ardınca isə əmisi oğlu... Repressiya elə bir ağır fəlakətdir ki, sadəcə bir və ya bir neçə şəxsin yalnız özünü deyil, bütün ailəsini, sevanləri və yaxınlarını dəhşətli bir alov kimi bürüyür. İndi gəlin özümüz düşünək ki, o dövrün ən ağır ittihamları ilə suçlanan repressiya qurbanlarının əzizi olmaq həyatının gənc yaşlarını yaşayan Maral xanım üçün necə çətin idi. Yalnız 1953-cü il mart ayının 5-də Stalinin vəfatından sonrakı "yumuşalma" illərində gənc rəssamın həyatında da müsbətə doğru irəliləyiş duyulmağa başladı. Repressiya fəlakətini təkə Maral xanım yox, dahi rəssamlarımız Tahir Salahov və Toğrul Nərimanbəyov da yaşamışdılar. Bu gün onların da yaradıcılığına nəzər saldıqda görürük ki, əgər repressiya əvvəlkitək davam etsəydi, Azərbaycan incəsənəti kimləri itirəcəkdi. Üzəldiyi çətinliklərə baxmayaraq, M.Rəhmanzadə 1940-cı ildə Moskvada insti-

tutu bitirərkən "Azərbaycan qadını keçmişdə və bu gün" adlı diplom işini uğurla tamamlamışdı. 11 rəsmdən ibarət silsiləni öz xalqının keçmişinə həsr etməsi sanki mübarizə əzminin, düşər olduğu çətinliklərə sına gərmək istəyinin bəyənı idi. Bu əsərlər rektor, görkəmli rəssam İqor Qrabanın diqqətini cəlb etmişdi.

Xalq rəssamı, akademik Ömər Eldarov M.Rəhmanzadənin 100 illiyinə həsr olunmuş sərəginin açılışında qeyd etdiyi kimi, Maral heç bir çətinlikdən qorxmurdu. Gəncliyinə, gözəlliyinə baxmayaraq, öz əsərləri üçün mövzu seçdiyi Xinalığa, Neft daşlarına, Azərbaycanın başqa rayonlarına yaradıcılıq səfərlərinə çıxırdı. Rəssamın 1957-ci ildə Moskva şəhərində SSRİ Rəssamlar İttifaqının Sərəgi Salonunda təşkil edilmiş fərdi sərəgisində nümayiş olunan bütün əsərləri ictimaiyyət tərəfindən böyük rəğbətə qarşılanmışdı. Neft mövzusunda işlədiyi əsərlər elə həmin vaxtdan etibarən "sovet qrafikası" mövzusunda keçirilən bütün yerli və xarici sərəgilerin bəzəyi idi.

Sərəgide rəssamın "Avtoportret" adlı rəngkarlıq işi də nümayiş olunmuşdur. Əsər sərəgi salonunun tam girişində, ekspozisiyanın mərkəzində yerləşməklə bir tərəfdən sanki öz tamaşaçılarına salamlayır, digər tərəfdən də bütün digər əsərlərin düzülüşünə hakim kəsilərək görüntünün ümumi tarazlığını təmin edir. Əsəri müəllifin ailə üzvləri adından bacısı Cəmilə xanım Mahmudova Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinə bağışlayıb. Bu həm də öz arzusu idi. Beləliklə, 100 illik yubiley sərəgisi vasitə oldu ki, Maral xanımın və ailəsinin daha bir arzusu da həyata keçirilsin. Həmin tablo bundan sonra öz ömrünü rəssamın digər əsərləri ilə yanaşı, Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində əbədi davam etdirəcək və gələcək nəsillərə Maral xanımın gözəl çöhrəsini tanıdaqadır.

Avtoportret janrı rəssamın yaradıcılığında xüsusi yer tutur. O hələ gənc yaşlarından öz avtoportretini yaratmağa maraq göstərib. 1940-cı ildə kağız üzərində avtolitoqrafiya üsulu ilə hazırladığı avtoportretdə surətini böyük üstəliklə yaratmağa nail olub. 1941-ci ildə kağız üzərində kömürə əks etdirdiyi "Təhsil almaq hüququ" rəsminə də Maral xanımın öz avtoportretinə rast gəlmək mümkündür. M.Rəhmanzadə öz təsvirini təkə bu iki əsərdə deyil, digər avtoportretlərində də canlandırır.

Azərbaycanın, Qubanın, xüsusən Xinalıq kəndinin sərt təbiəti, Neft daşları, İçərişəhər, Azərbaycan qadınları, Afrikanın təbiəti və insanları,

eyni zamanda klassik ədəbiyyatdan götürülən mövzular rəssamın yaradıcılığında xüsusi bir yer tutur ki, onların da haqqında saatlarla danışmaq olar.

Maral Rəhmanzadə yaradıcılığında silsiləvi əsərlərin sayı çoxdur. Onlardan ən tanınmışları "Neft" (1947), "Neft daşları" (1956–1957), "Bizim Xəzər" (1957), "Bakı" (1960), "Sumqayıt–Rustavi" (1961–1963), "Naxçıvan" (1963), "Mənim vətənim" (1964), "Azərbaycan" (1970), "Quba" (1970), "Lənkəran" (1970), "Laçın" (1973) silsilələridir.

Yaratdığı əsərləri və onların mövzularını müqayisə etsək, birinin digərindən texniki və bədii dəyəri, tamlığı, emosionallığı baxımından heç də geri qalmadığını görə bilərik. Yubiley sərəgisi rəssamın istənilən mövzu və texnikada, janrda yüksək professionalıq nümayiş etdirdiyini bir daha göstərmiş oldu.

Maral Rəhmanzadənin yaradıcılığı və əməyi hələ sağlığında Azərbaycan dövlətinin diqqətindən kənar qalmayıb; bir çox fəxri adlara, təltiflərə layiq görölmüş. 1964-cü ildə Azərbaycan Xalq rəssamı fəxri adı alıb. 1998-ci ildə "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunub. Ümummilli lider Heydər Əliyev onun sərəgisinin açılışında özü şəxsən iştirak etmişdir. Rəssamın 90 illik yubiley sərəgisi 2006-cı ildə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən keçirilib.

Rəssam 2008-ci il mayın 16-da vəfat edib. Lakin işıqlı xatirəsi onu tanıyanların qəlbində və əsərlərində yaşayır. Görkəmli şəxsiyyətin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi işində istər dövlət qurumları, istərsə də özəl qurumlar, ayrı-ayrı kolleksiyaçılar lazımı addımları atırlar. "Xalq Bank" tərəfindən Maral xanımın həyat və yaradıcılığında bəhs edən kitab çap olunub. Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin "Sərvət" layihəsi çərçivəsində işıq üzü görən kitablardan biri də onun barəsindədir. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən, istedadlı dizayner-rəssam Fəxryyə Məmmədovanın tərtibatı ilə rəssamın 100 illiyinə həsr olunmuş nəfis kataloq hazırlanıb. Beləliklə, deyə bilərik ki, Maral xanım hələ sağlığında zəhmətkeşliyi, Vətənə, millətə olan sevgisi və sədəqəti ilə minlərlə insanın qəlbində özünə əbədi abidə ucaldıb. ♦

Aytən Muradlı,
sənətsünas